

Lucjan Świto

Skarga o nieważność wyroku "per modum actionis" czy "per modum exceptionis"?

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 52/3-4, 355-367

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. LUCJAN ŚWITO

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

SKARGA O NIEWAŻNOŚĆ WYROKU *PER MODUM ACTIONIS* CZY *PER MODUM EXCEPTIONIS*?

Treść: Wstęp. – 1. Dwie formy złożenia skargi o nieważność wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej. – 2. Skarga o nieważność *per modum actionis*. – 2.1. Właściwość sędziego. – 2.1. Procedura. – 3. Skarga o nieważność *per modum exceptionis*. – 3.1. Właściwość sędziego. – 3.2. Procedura. – 3.3. Uznanie zasadności skargi. – 3.4. Odrzucenie skargi. – Zakończenie.

Wstęp

Skargę o nieważność wyroku (*querela nullitatis contra sententiam*) regulują przede wszystkim normy prawne wyrażone w kan. 1619-1627 KPK oraz art. 269-278 DC. Jest to środek prawny, który służy do podważenia ważności wyroku poprzez wskazanie na wady dotyczące jego istoty bądź formy (kan. 1459 KPK). Wady, które mogą spowodować nieważność wyroku, mogą być usuwalne lub nieusuwalne¹. W związku z tym skarga o nieważność może być wniesiona przeciwko wyrokowi dotkniętemu wadami usuwalnymi² lub nieusuwalnymi³.

¹ Więcej na temat natury wad wyroku będących przyczyną jego nieważności nieusuwalnej i usuwalnej: G. M o n t i n i, *De querela nullitatis deque restitutione in integrum adversus sententias Sectionis Alterius Supremi Signaturae Apostolicae Tribunalis*, Periodica 82(1993), s. 669-674; J.M. S e r r a n o R i u z, *La querela di nullità contro la sentenza*, w: *Il processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 1994, s. 751-769; C. G u l l o, *Prassi processuale nelle cause canoniche di nullità del matrimonio*, Città del Vaticano 2001, s. 223-2330; U. N o w i c k a, *Przyczyny nieusuwalnej i usuwalnej nieważności wyroku w kanonicznym procesie małżeńskim*, PK 51(2008) nr 3-4, s. 275-297.

² *Querela nullitatis contra sententiam sanabilis nullitatis*.

³ *Querela nullitatis contra sententiam insanabilis nullitatis*.

Wyrok jest dotknięty nieważnością usuwalną w sytuacji, gdy zachodzą okoliczności wymienione w kan. 1622 KPK i art. 272 DC, to jest wówczas gdy: wyrok został wydany przez liczbę sędziów niezgodną z ustawą; wyrok nie zawiera motywów, czyli racji decyzji; brak jest w wyroku przepisanych prawem podpisów; wyrok nie podaje wskazania roku, miesiąca, dnia i miejsca, w którym został wydany; wyrok opiera się na nieważnym akcie sądowym, którego nieważność nie została sanowana; wyrok został wydany przeciwko stronie nieobecnej. Nieusuwalną natomiast nieważność wyroku powodują przyczyny wymienione w kan. 1620 KPK i art. 270 DC, to jest sytuacje gdy: wyrok został wydany przez sędziego bezwzględnie niewłaściwego; wyrok został wydany przez tego, kto nie posiada władzy sądenia w trybunale, w którym sprawa została rozstrzygnięta; sędzia wydał wyrok pod wpływem przemocy lub ciężkiej bojaźni; proces był przeprowadzony bez skargi sądowej, albo nie był wszczęty przeciwko jakiejś stronie pozwanej; wyrok był wydany dla stron, z których przynajmniej jedna nie miała prawa występowania w sądzie; ktoś działał w imieniu drugiego, bez zlecenia zgodnego z przepisami prawa; jednej albo drugiej stronie odmówiono prawa do obrony; spór nawet częściowo nie został rozstrzygnięty.

Skarga przeciwko wyrokowi dotkniętemu wadą nieważności usuwalnej raczej nie budzi wątpliwości. Norma kan. 1623 KPK określa, że skargę tę można wnieść w ciągu trzech miesięcy od powiadomienia o ogłoszeniu wyroku, a po upływie tego terminu – co uzupełnia art. 273 DC – wyrok będzie sanowany mocą samego prawa.

Wniesienie natomiast skargi o nieważność wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej jest już zagadnieniem bardziej problematycznym i złożonym, zaś bliższa jego analiza ujawnia istotne wątpliwości interpretacyjne.

Zgodnie z normą kan. 1621 KPK i art. 271 DC oraz powszechnie przyjętym stanowiskiem doktryny kanonistycznej⁴, w trybie wnie-

⁴ Zob. K. L ü d i c k e, *Komentarz do kan. 1621, Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, t. 5, Ludgerus Verlag 1991; R. S z t y c h m i l e r, *Komentarz do kan. 1621, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom V. Księga VII. Procesy*, praca zbior. pod red. J. K r u k o w s k i e g o, Pallotinum 2007, s. 280-281: „Kodeks (...) w kan. 1621 mówi, że *querela nullitatis* może być zgłaszana na drodze skargi albo na drodze zarzutu. Jedno pojęcie obejmuje zatem dwa różne środki prawne. Sąd należy tu rozważyć dwie sytuacje, którym odpowiadają dwa różne terminy wnoszenia skargi”; M. G r e s z a t a, *Komentarz do art. 271, w: Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, praca zbior. pod red. T. R o z k r u t a, Sandomierz 2007,

sienia skargi o nieważność wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej wyróżnia się dwie formy, stanowiące dwa różne środki prawne: „skargę” czyli *querela nullitatis contra sententiam insanabilis nullitatis per modum actionis*, oraz „zarzut” czyli *querela nullitatis contra sententiam insanabilis nullitatis per modum exceptionis*. Wyodrębnienie owych dwóch form wydaje się być pozornie zrozumiałe w literalnym brzmieniu przedmiotowej normy prawnej, jednakże w zestawieniu z tłumaczeniem pozostałych norm Kodeksu Prawa Kanonicznego i Instrukcji procesowej *Dignitas connubii* oraz w przełożeniu na praktykę orzecniczą, klarowność ta zanika. Analizując przedmiotowy aspekt nie sposób bowiem nie postawić pytania o to, jaka jest różnica między skargą o nieważność wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej dokonanej *per modum actionis* i *per modum exceptionis*? Co decyduje o tym, że skarga o nieważność jest wniesiona *per modum actionis*, a co decyduje o tym, że jest dokonana *per modum exceptionis*? Który sędzia jest właściwy do przyjęcia skargi o nieważność *per modum actionis*, a który *per modum exceptionis*? Jaka będzie procedura postępowania przy skardze o nieważność wniesionej *per modum actionis*, a jaka gdy jest dokonana *per modum exceptionis*?

Niniejszy artykuł jest próbą znalezienia odpowiedzi na powyższe pytania uznając, iż zagadnienie to ma istotny wymiar w procesualistyce kanonistycznej.

1. Dwie formy złożenia skargi o nieważność wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej

Dokonując wykładni językowej terminów użytych w normie kan. 1621 KPK⁵ i konsekwentnie art. 271 DC⁶ zauważyć należy, iż polskie tłumaczenie przedmiotowego przepisu z łaciny zawiera swoją tautologię, która normę tę czyni mało czytelną. O ile bowiem pierwsza część zdania: „skarga o nieważność (...) może być zgła-

s. 366: „Skarga o nieważność może być zgłoszona dwoma sposobami: poprzez skargę albo poprzez zarzut”.

⁵ Kan. 1621 KPK: “*Querela nullitatis, de qua in can. 1620, proponi potest per modum exceptionis in perpetuum, per modum vero actionis coram iudice qui sententiam tulit intra decem annos a die publicationis sententiae*”.

⁶ Art. 271 DC: “*Querela nullitatis, de qua in art. 270, proponi potest per modum exceptionis in perpetuum, per modum vero actionis coram iudice qui sententiam tulit intra decem annos a die publicationis sententiae (cf. can. 1621)*”.

szana w formie zarzutu” jest jeszcze zrozumiała, to już dalsza część tego zdania: „skarga o nieważność (...) może być zgłaszana w formie (...) skargi” budzi pewne wątpliwości natury nie tylko językowej, ale przede wszystkim procesowej. Sformułowanie, iż „skarga” może być wniesiona w „formie skargi” trudno uznać za komunikat przejrzysty i logicznie poprawny. Jednakże nie w zastrzeżeniach natury językowej leży zasadnicza istota omawianego problemu. W zestawieniu z tłumaczeniem między innymi kan. 1624 KPK powyższa tautologia bywa źródłem procesowych nieporozumień, bowiem niezrędko spotkać można przypadki mieszania przez strony (a nawet przez ich pełnomocników i adwokatów) obu tych pojęć i posługiwania się terminami „skarga” i „zarzut” zamiennie, co wymownie wskazuje na brak świadomości istniejących w tym względzie zasadniczych różnic⁷.

Tymczasem rozróżnienie dwójakiej formy skargi o nieważność wyroku w zakresie nieważności nieusuwalnej nie znalazło się w przepisach prawnych przypadkowo lecz było świadomym zamysłem ustawodawcy kościelnego, wprowadzonym dla podkreślenia dwóch porządków prawnych, wyraźnie odmiennych od siebie.

2. Skarga o nieważność *per modum actionis*

Przedmiotowy środek prawny jest określany w doktrynie kanonistycznej jako skarga o orzeczenie nieważności wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej. Wniesienie skargi w tym trybie inicjuje nowy proces, który kończy się orzeczeniem bądź to obalającym wyrok, którego dotyczy skarga, bądź oddalającym skargę. Celem skargi o nieważność wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej *per modum actionis* jest zatem usunięcie pozoru prawa wytworzonego przez wyrok nieważny. Skarga *per modum actionis* zachodzi jedynie w takiej sytuacji, gdy w odniesieniu do danego wyroku nie zostało wszczęte postępowanie odwoławcze, to jest gdy nie został wniesiony zwyczajny środek zaskarżenia wyroku w postaci apelacji (*appellatio*) lub nadzwyczajny środek zaskarżenia wyroku w postaci instytucji przywrócenia do stanu poprzedniego (*re-*

⁷ Zob. sprawa o nieważność małżeństwa nr II-932/07 (w: Archiwum MSAW w Olsztynie), w której strona domagała się od sędziego *ad quem* rozpatrzenia skargi o nieważność wyroku według norm przewidzianych dla skargi wniesionej *per modum actionis* odwołując się do tytułu pisma wyrażającego żądanie. Twierdziła, że skoro pismo opatrzone jest tytułem „skarga”, to należy traktować je jak „skargę”, a nie jak „zarzut”.

stitutio in integrum), a także – dodatkowo w sprawach dotyczących stanu osób – prośba o nowe rozpatrzenie sprawy (*nova causa propositio*), a zatem gdy nie doszło do przeniesienia sprawy do sądu wyższej instancji. Wniesienie skargi o nieważność wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej *per modum actionis* możliwy jest w ciągu 10 lat od dnia ogłoszenia wyroku. Po upływie tego terminu samodzielne kwestionowanie ważności wyroku w tym trybie nie jest już możliwe.

2.1. Właściwość sędziego

Skargę o nieważność wyroku *per modum actionis* można wnieść tylko do sędziego *a quo*, czyli tego, który wydał wyrok. Wynika to przede wszystkim z treści kan. 1621 KPK: „Querela nullitatis (...) proponi potest (...) per modum vero actionis coram iudice qui sententiam tulit (...)”. Nie pozostawia w tym względzie żadnych wątpliwości również treść art. 274 § 1 DC, który wprost stwierdza: „De querela nullitatis per modum actionis proposita, videt ipse iudex qui sententiam tulit (...)”. Skarga w tym trybie kierowana jest do sędziego, który wydał kwestionowany wyrok, a w przypadku gdy wyrok wydany został przez skład kolegialny, taki też skład właściwy jest do rozpoznania skargi. Nie oznacza to jednak, że strona – gdyby się obawiała, że sędzia który wydał wyrok jest do niej uprzedzony – nie mogłaby żądać, aby w jego miejsce w ramach tego samego stopnia trybunału została wyznaczona inna osoba sędziego. Swoje żądanie musi jednak uzasadnić⁸.

Skarga *per modum actionis* może zarzucać nieważność nie tylko jednego wyroku ale i dwóch lub więcej orzeczeń wydanych w kolejnych stopniach sądowych. W takim przypadku, sędzią właściwym do rozpoznania skargi jest ten, który wydał ostatnią decyzję⁹.

2.2. Procedura

Skarga o nieważność wyroku *per modum actionis* inicjuje – jak wskazano wyżej – nowy proces. Jest to proces szczególnego rodzaju, gdyż dotyczy stwierdzenia stanu prawnego. Strukturalnie podobny jest do procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, bo jak orzeczenie nieważności małżeństwa, tak i orzeczenie nie-

⁸ Zob. kan. 1624 KPK; art. 274 § 1 DC.

⁹ Zob. art. 274 § 2 DC.

ważności wyroku, może mieć negatywne albo pozytywne skutki dla jednej albo obydwu stron procesowych. Skargę o nieważność *per modum actionis* należy rozpatrywać według przepisów odnoszących się do ustnego procesu spornego. Takiego sposobu postępowania domaga się norma art. 277 § 1 DC: „Causae de querela nullitatis per modum actionis propositae secundum normas de processu contentioso orali tractari possunt (...)”¹⁰, która stanowi uzupełnienie normy kan. 1627 KPK: „Causae de querela nullitatis secundum normas de processu contentioso orali tractari possunt”.

Zastosowanie ustnego procesu przy rozpatrzeniu skargi o nieważność wyroku ma na celu szybkie rozstrzygnięcie sprawy. Stro-
na może jednak zażądać przeprowadzenia zwyczajnego procesu spornego¹¹.

Podczas postępowania według przepisów przewidzianych dla ustnego procesu spornego należy mieć na uwadze normę art. 277 § 2 DC, która stanowi, iż tylko trybunał kolejalny może orzekać o nieważnej decyzji wydanej przez inny trybunał kolejalny. W związku z tym chociaż norma kan. 1657 KPK przewiduje prowadzenie ustnego procesu przed sędzią orzekającym jednoosobowo, to jednak w sprawach o nieważność wyroku, który wydało kolegium (np. w sprawach o nieważność małżeństwa), sprawę nieważności wyroku winien rozstrzygać również trybunał kolejalny.

Jeśli zostanie stwierdzona nieważność nieusuwalna wyroku, sprawa powinna być przeprowadzona przez właściwy trybunał jeszcze raz. Czynności i akta procesowe muszą być powtórzone, natomiast akta sprawy poprawnie sporządzone mogą być wykorzystane w nowej sprawie¹².

3. Skarga o nieważność *per modum exceptionis*

Istotą przedmiotowego środka prawnego nie jest wszczęcie nowego procesu o stwierdzenie nieważności określonego wyroku – jak w przypadku skargi *per modum actionis* – lecz zarzut ten jest przede wszystkim środkiem procesowej obrony zmierzającym do za-

¹⁰ Należy zwrócić uwagę, że tłumaczenie art. 277 § 1 w *Komentarzu do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”* (Sandomierz 2007, s. 372) jest niepoprawne. Jest: „Sprawy o nieważność przedstawione w formie zarzutu (...)”, a powinno być: „Sprawy o nieważność przedstawione w formie skargi (...)”.

¹¹ Zob. kan. 1656 § 1 KPK.

¹² Zob. kan. 1522 KPK.

kwestionowania mocy wiążącej wydanego wyroku, która ostatecznie spowodować może jego obalenie. W doktrynie kanonistycznej spotkać można jednakże pogląd, iż „przez wysunięcie zarzutu nieważności, nieważny wyrok nie jest obalony, lecz pozbawiony mocy prawnej w stosunku do osoby, która wniosła zarzut”¹³. Tezę powyższą uznać należy co najmniej za polemiczną. Po pierwsze dlatego, iż kontrola ważności wydanego orzeczenia nie zawsze musi wynikać z inicjatywy strony, lecz analizę w tej mierze może przeprowadzić sędzia z urzędu, gdy rozważając zasadność apelacji nabierze wątpliwości co do tego, czy wyrok w ogóle jest ważny. Jasno reguluje to art. 275 DC, który jednoznacznie stwierdza: „De querela nullitatis per modum exceptionis vel ex officio ad normam art.77 § 1 proposita videt iudex coram quo pendet causa”. Kwestia nieważności orzeczenia jest aspektem dalej idącym w skutkach niż ocena słuszności samej decyzji zawartej w wyroku, w dodatku zasadność apelacji można oceniać tylko w odniesieniu do wyroku ważnego, toteż płaszczyzna ta nie może być poza uwagę sędziego. Gdyby zatem podzielić pogląd, iż wyrok nieważny, którego nieważność została stwierdzona *per modum exceptionis* nie jest obalony a jedynie traci moc prawną wobec tego, kto ten zarzut wniósł, to należałoby stwierdzić, iż w przypadku gdy nieważność tę stwierdzono w wyniku działań podjętych z urzędu, wyrok nie traci mocy prawnej wobec żadnej ze stron a zatem, że wobec każdej z nich nadal jest w pełni skuteczny. Analogiczny paradoks zachodziłby w sytuacji gdyby wspomniany zarzut podniesiony został przez rzecznika sprawiedliwości lub obrońcę wężła małżeńskiego (kan. 1626 KPK). Trudno byłoby zatem uznać – zachowując powagę – iż wyrok ów (dotyczący np. stwierdzenia nieważności małżeństwa) stracił swoją moc prawną jedynie wobec wspomnianego rzecznika sprawiedliwości lub obrońcy wężła małżeńskiego, zaś wobec samych małżonków już nie. Po wtóre, jeśli w przypadku zarzutu *per modum exceptionis* dostrzeżona w postępowaniu apelacyjnym nieważność wyroku sądu niższej instancji nie mogłaby na tym etapie skutkować jego obaleniem (stwierdzeniem nieważności), to rodzi się pytanie, czym miałyby skutkować i jaki procesowy wymiar miałyby wówczas przybrać?

¹³ Identycznie brzmiące zdanie zapisane jest u dwóch różnych autorów: M. G r e - s z a t a, Komentarz do art. 271, w: *Komentarz do Instrukcji...*, s. 366-367; R. S z t y c h - m i l e r, Komentarz do kan. 1621, w: *Komentarz do Kodeksu...*, s. 281.

Trudno znaleźć jakiegokolwiek racjonalne uzasadnienie dla ewentualnego przekazywania sprawy z etapu postępowania apelacyjnego do etapu postępowania przed sądem niższej instancji tylko po to, by nieważność wyroku stwierdził ten sędzia (trybunał) który go wydał. Zabieg ten pozostawałby w sprzeczności nie tylko z zasadami ekonomii procesowej, ale przede wszystkim z podstawową zasadą mówiącą o pozbawieniu jurysdykcji sędziego w danej sprawie tak długo, jak sprawa ta zawieszona jest w instancji apelacyjnej.

Zgodnie z kan. 1621 KPK i konsekwentnie z art. 271 DC wniesienie skargi o nieważność wyroku dotkniętego wadą nieważności nieusuwalnej w formie *per modum exceptionis* jest możliwe zawsze. Racja wieczystości zarzutu o nieważność wyroku odpowiada normie kan. 1492 § 2 KPK¹⁴.

3.1. Właściwość sędziego

Skargę o nieważność wyroku *per modum exceptionis* rozpatruje sędzia *ad quem*, czyli ten, przed którym toczy się sprawa w postępowaniu apelacyjnym, a nie sędzia *a quo*. Wynika to zarówno z literalnego brzmienia art. 275 DC, który wprost stanowi, iż: „De querela nullitatis per modum exceptionis (...) videt iudex coram quo pendet causa”, jak i z logiki postępowania procesowego. Cytowany przepis jednoznacznie wskazuje, iż dotyczy on sytuacji wniesienia skargi gdy „sprawa toczy się” (*lite pendente*), a zatem nie ulega żadnej wątpliwości, iż jej adresatem nie może być w takim przypadku sędzia *a quo*. Na etapie postępowania przed sędzią *a quo* nie występuje omawiany przedmiot żądania: proces wszak trwa i wyrok jeszcze nie zapadł. Wniosku powyższego w niczym nie zmienia treść kan. 1624 KPK, który w przypadku skargi o nieważność wyroku mówi o właściwości „tego samego sędziego”, który wydał wyrok: „De querela nullitatis videt ipse iudex qui sententiam tulit (...)”. Analizując przedmiotową normę nie sposób bowiem nie dostrzec, iż cytowany przepis odwołuje się ogólnie do skargi o nieważność wyroku bez dookreślenia, której z dwóch wymienionych wcześniej form dotyczy, a zatem trudno w tej właśnie podstawie upatrywać normy kompetencyjnej sędziego w przypadku skargi *per modum exceptionis*. Jak wskazano wyżej, regulacja Instrukcji procesowej

¹⁴ Szerzej na ten temat: J. K r u k o w s k i, Komentarz do kan. 1492, w: *Komentarz do Kodeksu...*, s. 115.

Dignitas connubi kwestię tę rozstrzyga w sposób jednoznaczny i szczegółowy.

W sprawach, w których występuje trybunał kolegiálny – a do takich należą między innymi sprawy o nieważność małżeństwa – należy mieć na uwadze normę art. 277 § 2 DC, która stanowi, iż tylko trybunał kolegiálny może orzekać o nieważnej decyzji wydanej przez inny trybunał kolegiálny.

3.2. Procedura

Skarga o nieważność wyroku *per modum exceptionis* może zostać złożona z apelacją¹⁵, może być zgłoszona w trakcie rozpatrywania sprawy w postępowaniu apelacyjnym, może zostać dołączona do prośby o przywrócenie do stanu poprzedniego (*restitutio in integrum*)¹⁶ i może także – w sprawie dotyczącej stanu osób – zostać dołączona do prośby o jej nowe rozpatrzenie (*nova causae propositio*)¹⁷. Oznacza to zatem, iż z *exceptio nullitatis sententiae* mamy do czynienia zawsze gdy dochodzi do dewolutywności, to jest do przeniesienia procesu do sądu wyższej instancji. *Querela nullitatis* w tych przypadkach rozpatrywana jest nie jako samodzielny proces, ale jako sprawa incydentalna podczas toczącego się postępowania apelacyjnego i według norm przewidzianych dla spraw incydentalnych. Stanowi o tym wprost norma art. 277 DC: „(...) causae vero de querela nullitatis per modum exceptionis (...) tractantur secundum art. 217-225, 227 de causis incidentibus (cf. can. 1627)”.

Zgodnie z przepisami przewidzianymi dla spraw incydentalnych skargę o nieważność *per modum exceptionis* przedstawia się sędziemu *ad quem* w formie pisemnej lub ustnej¹⁸. Skarga powinna zawierać argumenty prawne i faktyczne na poparcie zgłoszonego roszczenia. Argumenty powinny być na tyle poważne, aby zadośćuczynić wymaganiami normy art. 218 DC, która stanowi, iż w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa sprawy wpadkowe nie powinny być przedstawiane ani dopuszczane zbyt łatwo (*leviter*)¹⁹.

¹⁵ Zob. kan. 1625 KPK.

¹⁶ Zob. kan. 1645 § 1 KPK.

¹⁷ Zob. kan. 1644 § 1 KPK; art. 274 § 3 DC; art. 290 DC.

¹⁸ Zob. kan. 1588 KPK; art. 219 DC.

¹⁹ Zob. I o a n n e s P a u l u s II, *Alloc. ad Auditores Rotae Romanae*, 22 I 1996, AAS 88(1996) 773-777.

Sędzia *ad quem* który przyjął skargę, powinien rozpatrzyć ją ze szczególną troską i jak najszybciej (*expeditissime*). W tym celu powinien wezwać strony i obrońcę wężła małżeńskiego do wypowiedzenia się w sprawie, a następnie zadecydować, czy przedstawioną skargę o nieważność wyroku przyjąć do rozpatrzenia, czy też powinna być ona od razu odrzucona²⁰.

3.3. Uznanie zasadności skargi

Jeśli sędzia uzna, że skargę o nieważność należy rozpatrzyć, wienien zadecydować, czy sprawę należy rozstrzygnąć wyrokiem pośrednim (*sententia interlocutoria*) zachowując pełny tryb sądowy, czy też wystarczy rozstrzygnąć ją dekretem²¹. W pierwszym przypadku, gdy sędzia uzna, iż skargę o nieważność należy rozpatrzyć wyrokiem pośrednim, należy zastosować przepisy odnoszące się do ustnego procesu spornego²². Zaś w drugim przypadku, gdy sędzia przyjmie, iż sprawa powinna być zakończona dekretem, należy stronom oraz obrońcy wężła małżeńskiego wyznaczyć termin do zaprezentowania swoich uwag²³.

Jeśli zostanie stwierdzona nieważność wyroku, sędzia *ad quem* odsyła sprawę z powrotem do ponownego rozstrzygnięcia istoty sprawy sędziemu *a quo*, który wydał wyrok²⁴.

3.4. Odrzucenie skargi

Jeśli jednak sędzia *ad quem* stwierdzi, że skarga o nieważność wyroku pozbawiona jest jakiejkolwiek podstawy, może wydać dekret od razu odrzucający prośbę o dopuszczenie tej sprawy wypadkowej²⁵. W sprawach, dla których został ustanowiony trybunał kolegialny, przeciw decyzji oddalającej skargę o nieważność wyroku strona zainteresowana jej wniesieniem, a także obrońca wężła mał-

²⁰ Zob. kan. 1589 § 1 KPK; art. 220 DC.

²¹ Zob. kan. 1589 § 1 KPK; art. 222 § 1 DC.

²² Zob. art. 224 § DC.

²³ Zob. kan. 1590 § 2 KPK; art. 225 DC.

²⁴ Zob. art. 278 DC. – Należy zwrócić uwagę, że tłumaczenie art. 278 w *Komentarzu do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”* (Sandomierz 2007, s. 373) jest niepoprawne. Jest: „Jeśli zostanie orzeczona nieważność wyroku przez trybunał kolegialny (...)”, a powinno być: „Jeśli zostanie orzeczona nieważność wyroku przez trybunał apelacyjny (...)”.

²⁵ Zob. art. 46 § 2 n. 16 DC.

żeńskie mogą wnieść umotywowany rekurs do kolegium. Odwołanie to musi być wniesione w ciągu dziesięciu dni od urzędowego powiadomienia o dekrete oddalającym sprawę wпадkową, w przeciwnym razie zakłada się, że strony przyjęły dekret²⁶. Jeśli sędzia ponens nie poprawi wydanego przez siebie dekretu, winien przedstawić rekurs do kolegium, które po wysłuchaniu obrońcy wężła małżeńskiego oraz stron powinno rozstrzygnąć, czy skargę o nieważność wyroku należy jednak przyjąć, czy też podtrzymać decyzję o jej odrzuceniu²⁷. Decyzja kolegium odnośnie przyjęcia lub odrzucenia skargi o nieważność wyroku ma charakter ostateczny, od której nie przysługuje już odwołanie, czyli z wyłączeniem jakiegokolwiek apelacji i bez możliwości kolejnego rekursu²⁸.

Zakończenie

Uwagi wskazane powyżej jednoznacznie zdają się prowadzić do wniosku, iż pomiędzy *actio nullitatis sententiae* a *exceptio nullitatis sententiae* zachodzą istotne różnice dotyczące zarówno terminu i trybu wniesienia skargi, właściwości sędziego jak i procedury stosowanej w trakcie ich rozpoznawania.

Pomiędzy tymi środkami nie ma natomiast zasadniczej różnicy co do charakteru rozstrzygnięć jakie w wyniku rozpoznania tych środków mogą zapaść. Zarówno w przypadku *querela nullitatis contra sententiam insanabilis nullitatis per modum actionis* jak i *querela nullitatis contra sententiam insanabilis nullitatis per modum exceptionis* może zostać wydane orzeczenie stwierdzające nieważność kwestionowanego wyroku i w obu przypadkach implikować to będzie analogiczne skutki prawne. Nieważność wyroku stwierdzona tak przez sędziego *a quo* jak i sędziego *a quem* ma charakter kasatoryjny, powoduje obalenie zaskarżonego orzeczenia i w konsekwencji rodzi konieczność ponownego rozstrzygnięcia o istocie sprawy.

Odmienność obu form skargi o nieważność sprowadza się zatem do różnic proceduralnych, przy czym wyraźnie zaznaczyć należy, iż zastosowanie danego z trybów nie opiera się na zasadzie uznaniowości czy dowolności. O tym, czy w przypadku konkretnej sprawy mamy do czynienia ze skargą o nieważność wyroku dotkniętego

²⁶ Zob. art. 221 DC.

²⁷ Zob. art. 222 § 1 DC.

²⁸ Zob. art. 222 § 2 DC; kan. 1629 n. 5 KPK.

nieważnością nieusuwalną *per modum actionis* czy *per modum exceptionis*, nie decyduje to, jak daną skargę zatytułuje strona ani nawet zgłaszane przez nią preferencje. Jedynym kryterium miarodajnym w tym zakresie jest etap postępowania, w którym *querela nullitatis* została wniesiona. Jeśli strona zakwestionowała ważność wyroku nie kwestionując w żaden sposób słuszności rozstrzygnięcia, a zatem nie podjęła żadnych działań zmierzających do dewolucyjności sprawy, wniesiona przez nią skarga będzie *actio nullitatis sententiae*. W każdym innym przypadku, to jest wówczas, gdy skarga o nieważność wyroku została złożona z apelacją, bądź też ową nieważność wyroku dostrzeżono dopiero w trakcie postępowania toczącego się przed sądem wyższej instancji, jak również gdy skarga o nieważność wyroku została dołączona do prośby o przywrócenie do stanu poprzedniego (*restitutio in integrum*), a w sprawach dotyczących stanu osób została dołączona do prośby o jej nowe rozpatrzenie (*nova causa propositio*), to w tych wszystkich przypadkach mamy do czynienia z *exceptio nullitatis sententiae*.

Querela nullitatis contra sententiam per modum actionis vel per modum exceptionis?

Can. 1621 CIC, necnon art. 271 Instructionis *Dignitas Connubii* duas formas querelae contra sententiam insanabilem distinguit: per modum actionis ac per modum exceptionis. Quae distinctio quaestiones procedurales parit.

Analysis normarum in praesenti disquisitione contenta ad sequentes conclusiones perducit.

Actio contra nullitatem sententiae et exceptio contra nullitatem sententiae essentialiter differunt circa terminum et modum querelae proponendae, iudicis competentiam et modum procedendi in ipsis cognoscendis.

Deest tamen differentia circa indolem decisionum, quae cognitio mediis dici possunt. Tam querela nullitatis contra sententiam insanabilis nullitatis per modum actionis, quam querela nullitatis contra sententiam insanabilis nullitatis per modum exceptionis, decretum de sententiae invaliditate necessitatemque iterandi processum causare potest.

Unicum distinctionis criterium inter utramque querelae formam momentum est procedendi quo querela nullitatis contra sententiam proposita est.

Querela nullitatis sententiae per modum actionis accidit antequam causa devoluta sit, scilicet parte validitatem sententiae, non autem aequitatem accusante. Tunc querela nullitatis secundum normas de processu contentioso orali tractabitur.

Querela nullitatis sententiae per modum exceptionis locum obtinet, quando proponitur:

- 1) una cum appellatione,
- 2) una cum petitione restitutionis in integrum,
- 3) una cum nova causae propositione, et quando:
- 4) nullitas sententiae in processu coram iudice ad quem constata est, quo casu secundum normam de causis incidentalibus tractatur.